

UDK: 368.5:368.042: 347.238.1:342:347.72.031(497.11)

Dr Gordana Đ. Radović¹

Direktor „Dnevnik-Poljoprivrednika“ AD Novi Sad

OSIGURANJE POLJOPRIVREDE KAO MOGUĆE OBAVEZNO OSIGURANJE U SRBIJI

PREGLEDNI RAD

Apstrakt

Poljoprivredno osiguranje trebalo bi da i u Srbiji zauzme mesto koje ima u savremenoj tržišnoj privredi. Moderna, tržišno orijentisana poljoprivreda ne može se ni zamisliti bez dobro organizovanog i razvijenog osiguranja. Perspektiva razvoja osiguranja poljoprivrede u domaćim uslovima trebalo bi da podrazumeva mnogo aktivniju ulogu države nego do sada. Državna uloga mogla bi se ogledati i u uvođenju delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede, kao i u obezbeđenju sredstava iz agrarnog budžeta za veće subvencije premije osiguranja. Istovremeno, osiguravajuća društva trebalo bi da imaju ključnu ulogu na domaćem tržištu poljoprivrednog osiguranja putem razvijanja ponude, ali i tražnje, kao i u informisanju i obrazovanju poljoprivrednih subjekata o značaju ekonomske zaštite njihove proizvodnje. Cilj rada je da predstavi potrebu za uvođenjem delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede u Srbiji. Predloženi model delimično obaveznog poljoprivrednog osiguranja zasniva se na javno-privatnom partnerstvu, a njegovom primenom omogućio bi se razvoj osiguranja poljoprivrede, ali i obezbedila potrebna finansijska sredstva za tekuće i investiciono finansiranje ove značajne privredne delatnosti.

Ključne reči: *obavezno osiguranje, osiguranje poljoprivrede, finansiranje poljoprivrede, Srbija*

¹ I-mejl: gordana.radovic09@gmail.com

Rad je primljen: 21.2.2017.

Rad je prihvaćen: 3.3.2017.

I Uvod

Poljoprivredu karakterišu biološke specifičnosti, tačnije visoki rizici proizvodnje, po osnovu čega je, iz aspekta osiguranja, kompleksnija i zahtevnija nego mnoge druge delatnosti. Značaj osiguranja poljoprivrede u tome je što obezbeđuje ekonomsku zaštitu osiguranicima – poljoprivrednim subjektima, od štetnih dejstava i poremećaja koji nastaju nastupanjem slučaja pokrivenog osiguranjem, to jest ostvarenjem rizika sa osiguravajućim pokrivenjem. Prema Mishra, 1995, „poljoprivredno osiguranje, naročito osiguranje useva, postoji u mnogim državama kao institucionalni odgovor na aktuelne rizike koji prate poljoprivrednu proizvodnju“²

U literaturi je rasprostranjeno mišljenje da je osiguranje biljne proizvodnje jedno od najrizičnijih osiguravajućih pokrića, što za posledicu ima to da je na tržištu dostupna ekonomska zaštita samo za ograničen broj rizika.³ Prema Toscano, 2011, „vremenske prilike predstavljaju glavni faktor nesigurnosti poljoprivredne proizvodnje, a u uslovima globalne promene klime neophodno je upravljanje tim rizikom, kako bi se „bar donekle kompenzovala posledice vremenskih neprilika“.⁴ Grupa autora (Žarković i dr., 2016) ističe rizik od suše kao globalni aktuelni problem poljoprivredne proizvodnje i navodi da je ovaj rizik obuhvaćen osiguravajućom zaštitom u srazmerno malom broju zemalja, i to tamo gde je država direktno uključena u subvencionisanje katastrofalnih šteta i u njihovo osiguranje odnosno reosiguranje.⁵

Prema Iturrioz, 2009, danas na globalnom nivou osiguranje biljne proizvodnje čini 90 procenata ukupne premije osiguranja poljoprivrede.⁶ Poslednjih godina, usled pojave novih bolesti kod životinja, raste potreba za osiguranjem stoke. Prema Marković i Jovanović, 2010, u cilju potpune ekonomske zaštite potrebna je „čvršća povezanost poljoprivrednika, osiguravajućih kuća i države kako bi se stvorio jedan integrisani sistem upravljanja rizikom u stočarstvu“.⁷

Na osnovu mišljenja mnogih autora, troškovi osiguranja poljoprivrede zanemarljivi su u odnosu na koristi koje ono pruža osiguranicima – poljoprivrednim subjektima. Međutim, i pored tih teorijskih stavova, u mnogim državama poljoprivredno osiguranje u praksi je nerazvijeno. Tako je i u Srbiji, gde je osiguranje

² Pramod K. Mishra, Is Rainfall Insurance a New Idea? Pioneering Work Revisited“, Published by: *Economic and Political Weekly*, Vol. 30, No. 25, 1995, pp. A86.

³ Miroslava Petrevska, Bruno Toscano, Dragiša Milošev, *Osiguranje biljne proizvodnje*, Beograd, 2010, str. 1.

⁴ Bruno Toscano, *Upravljanje klimatskim rizicima u biljnoj proizvodnji*, Beograd, 2011, str. 1.

⁵ Nebojša Žarković, Jova Miloradić, Slobodan Samardžić, „The Risk of Drought in Crop Production Insurance“, *Economics of Agriculture*, 63 (4) 2016, 2016, p. 1301.

⁶ Ramiro Iturrioz, *Agricultural Insurance*, Example Series on Insurance, Washington, DC, 2009, p. 11.

⁷ Todor Marković, Milenko Jovanović, „Livestock Insurance as a Factor of Economic Stability in the Agriculture“, *Contemporary Agriculture*, Vol. 59, No. 3-4, 2010, p. 292.

G. Radović: Osiguranje poljoprivrede kao moguće obavezno osiguranje u Srbiji

poljoprivrede „nedovoljno i po obimu, ali i po vrsti zaštite (pokrivenim rizicima)“.⁸ Takođe, i prema Kočović i Trifunović, 2013, mogućnosti tržišta osiguranja u Srbiji veće su od aktuelnog nivoa njegove razvijenosti.⁹ S ovim stavom slaže se i Manić, 2012, koji ističe da je razvijenost osiguranja poljoprivrede u Srbiji na „izuzetno niskom nivou“ uprkos uvođenju subvencija premija osiguranja. Citirani autor zaključuje da to ukazuje „da sama subvencija premije osiguranja nije dovoljna za veću ekspanziju osiguranja u poljoprivredi na našem tržištu“.¹⁰

Osiguranje je neophodno radi razvoja poljoprivrede, ali i sveobuhvatnog ruralnog razvoja države, kao i za obezbeđenje prehrambene sigurnosti. To je od posebne važnosti u domaćim uslovima s obzirom na to da ruralna područja čine 85 procenata teritorije, da poljoprivreda ima veoma znatno učešće u bruto domaćem proizvodu, u izvozu, kao i u ukupnoj zaposlenosti radno aktivnog stanovništva. Takođe, prema rezultatima poslednjeg popisa poljoprivrede iz 2012. godine, u Srbiji ima 631.552 poljoprivredna gazdinstva, od kojih su čak 99,5 odsto porodična poljoprivredna gazdinstva koja su i nosioci prehrambene sigurnosti.

Objektivna potreba za osiguranjem u Republici Srbiji veoma je izražena budući da je i biljna i stočarska proizvodnja izložena brojnim rizicima, koji imaju tendenciju rasta, posebno u uslovima klimatskih promena. Međutim, subjektivna potreba za osiguranjem poljoprivrede u domaćim uslovima nije dovoljno razvijena usled niske platežne moći, to jest ekonomske nerazvijenosti poljoprivrednih subjekata, kao i niske svesti o značaju osiguranja. Nerazvijenost poljoprivrednog osiguranja na mikronivou uslovljava i njegovu nerazvijenost na makronivou, i to kao posledicu nerazvijenosti poljoprivrede, kao privredne delatnosti od nacionalnog značaja.

Cilj rada je da predstavi potrebu za uvođenjem delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede u Republici Srbiji. Prema Mahul and Stutley, 2010, jedno od najvažnijih pitanja politike sprovođenja poljoprivrednog osiguranja jeste njegova dobrovoljnost odnosno obaveznost.¹¹ Smatramo da bi osiguranje poljoprivrede u Republici Srbiji trebalo da bude obavezno, a ne, kao do sada, dobrovoljno.¹² Međutim, potrebno je podsetiti i da je poljoprivredno osiguranje u domaćim uslovima, u periodu od njegovog nastanka 1896. godine, pa sve do 1967.

⁸ Nebojša Žarković, „Značaj osiguranja za poljoprivredno preduzeće“, *Agroekonomika*, br. 29, 2000, str. 140.

⁹ Jelena Kočović, Dejan Trifunović, „Understanding the Essence of Insurance Product as the Condition for the Development of Insurance Market in Serbia“, in: Kočović J., Jovanović Gavrilović B. and Radović Marković M. (eds.) *Product Specifics on the Market of Insurance and Reinsurance*, Belgrade, 2013, p. 15.

¹⁰ Vladimir Manić, „Osiguranje u poljoprivredi: Uloga javnog sektora, industrije osiguranja i pravci razvoja“, *Prezentacija*, 2012.

¹¹ Olivier Mahul and Charles J. Stutley, *Government Support to Agricultural Insurance Challenges and Options for Developing Countries*, Washington, USA, 2010, p. 244.

¹² Gordana Radović, *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Beograd, 2014, str. 17.

godine, imalo neki oblik obaveznosti.¹³ Takođe, i u literaturi postoje stanovišta koja govore o potrebi uvođenja obaveznog osiguranja poljoprivrede u Srbiji. Prema Kočović i dr., 2016, u Srbiji bi obavezno osiguranje poljoprivrede trebalo uvesti zbog visokog budžetskog deficita, i to kao kratkoročno rešenje. U predloženom modelu predviđa se formiranje pula osiguravača, a jedan od akcionara bila bi i država.¹⁴ Takođe, Manić ističe da bi se razvoj tržišta poljoprivrednog osiguranja u Srbiji mogao realizovati ako bi se „kao uslov za dobijanje subvencija u poljoprivredi od države uvela obaveza prethodnog zaključivanja ugovora o osiguranju“.¹⁵

II Polazne pretpostavke

U ovom poglavlju analizirani su najznačajniji parametri za utvrđivanje razvijenosti, kao i mogućnosti razvoja poljoprivrednog osiguranja u Srbiji.

2. Karakteristike osiguranja poljoprivrede u Srbiji

Na tržištu osiguranja u Republici Srbiji postoje dva oblika osiguranja poljoprivrede. To su: osiguranje biljne proizvodnje, to jest useva i plodova, i osiguranje životinja. Osiguranje biljne proizvodnje obuhvata: (a) osiguranje useva (poduseva, međuuseva i postrnih useva); (b) osiguranje višegodišnjih zasada; (c) osiguranje voćnih, lozних i šumskih rasadnih materijala; (d) osiguranje cveća i ukrasnog bilja; (e) osiguranje rasada povrća i drugih kultura; (f) osiguranje nekih šumskih kultura, vrbe za pletarstvo, topole i trske. Osiguranje životinja obuhvata osiguranje svih vrsta domaćih i nekih vrsta divljih životinja.

2.1. Potencijal osiguranja poljoprivrede

Potencijal osiguranja biljne proizvodnje može se utvrditi na osnovu podataka iz Strategije poljoprivrede i ruralnog razvoja Republike Srbije za period 2014–2024. godine, kao i podataka Republičkog zavoda za statistiku. Prema tim izvorima, Republika Srbija raspolaže sa 5,06 miliona hektara poljoprivrednog zemljišta,¹⁶ od čega se u 2014. godini 74,3 odsto površina koristilo na intenzivan način (u vidu oranica, voćnjaka i vinograda), a 20,3 odsto poljoprivrednih

¹³ Gordana Radović, „Osiguranje u funkciji razvoja poljoprivrede u Srbiji“, 2016 (*rad je u postupku objave*).

¹⁴ Jelena Kočović, Tatjana Rakonjac Antić, Marija Jovović, „Mogućnosti razvoja osiguranja poljoprivrede u Srbiji“, Zbornik radova, Naučna konferencija „Stanje i perspektive agroprivrede i sela u Srbiji“, Beograd, 2016, str. 205.

¹⁵ Vladimir Manić, „Osiguranje u poljoprivredi: Uloga javnog sektora, industrije osiguranja i pravci razvoja“, Prezentacija, 2012.

¹⁶ Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014–2024, Beograd, 2015, str. 15.

G. Radović: Osiguranje poljoprivrede kao moguće obavezno osiguranje u Srbiji

površina čine prirodni travnjaci (livade i pašnjaci).¹⁷ U strukturi ukupno obradivog poljoprivrednog zemljišta oranice i bašte čine 74 procenta, voćnjaci pet procenata, vinogradi 0,6 odsto, a rasadnici svega 0,04 odsto. (Tabela 1.)

Tabela 1: Obim i struktura poljoprivrednih površina u 2014. godini

Ukupno poljoprivredno zemljište:	5.069.000 hektara
Obradivo poljoprivredno zemljište:	3.506.830 hektara
– oranice i bašte	2.606.073 hektara
– stalni zasadi:	187.515 hektara
– voćnjaci	163.310 hektara
– vinogradi	22.150 hektara
– rasadnici	1.531 hektara
– ostali stalni zasadi	524 hektara

Izvor: Republički zavod za statistiku (2015): Statistički godišnjak, Beograd, str. 230–231.

Potencijal osiguranja životinja, to jest stočarske proizvodnje u Republici Srbiji predstavljen je na Tabeli broj 2.

Tabela 2: Broj grla stoke u 2014. godini

Vrste domaćih životinja	Broj grla
goveda	920.000
svinje	3.236.000
ovce	1.748.000
koze	219.000
konji	16.000
živina	17.167.000
košnice	677.000

Izvor: Republički zavod za statistiku (2015): Statistički godišnjak, Beograd, str. 235.

Prema statističkim podacima, broj grla goveda u Republici Srbiji, u poslednjih pet godina, znatno je smanjen. Primera radi, u periodu od 2008. do 2013. godine broj grla goveda smanjen je za 14 odsto, krava za 22 odsto, muznih krava za 21 odsto, dok je broj svinja smanjen za 13 odsto. U analiziranom periodu zabeležen je rast broja ovaca za 0,7 procenata i rast broja živine za 36 odsto. Na osnovu navedenih podataka, može se zaključiti da potencijal osiguranja životinja u Republici Srbiji poslednjih godina beleži pad, naročito kada se posmatra osiguranje goveda i svinja.

¹⁷ Statistički godišnjak, Beograd, 2015, str. 229.

2.2. Rizici pokriveni osiguranjem

Ponuda na domaćem tržištu poljoprivrednog osiguranja, to jest osiguranja useva i plodova i osiguranja životinja predstavljena je na Tabeli broj 3.

Tabela 3: Osigurljivi rizici poljoprivredne proizvodnje na tržištu osiguranja u RS

Rizici biljne proizvodnje		Rizici stočarske proizvodnje	
Opšti uslovi	Posebni uslovi	Opšti uslovi	Posebni uslovi
– grad	– prolećni mraz	– uginuće usled bolesti	– gubitak priplodne sposobnosti junica i krava
– požar	– poplava	– uginuće usled nesrećnog slučaja	– gubitak teleta ili ždrebeta pri porođaju
– udar groma	– oluja	– prinudno klanje iz nužde	– gubitak priplodne sposobnosti muških grla
	– suša		– osiguranje životinja namenjenih klanju
	– prekomerne padavine		– osiguranje životinja u trgovinskim skladištima
	– gubitak prihoda		– osiguranje životinja na izložbama
	– zimski mraz		– osiguranje životinja za vreme izdržavanja karantina
	– proizvodnja u staklenicima ili plastenicima		– osiguranje životinja od opasnosti kastracije i ovariotomije
	– gubitak semenskog kvaliteta		– osiguranje od pada proizvodnje mleka
	– osiguranje posle žetve ili berbe		– osiguranje od uginuća i prinudnog klanja kao posledica porođaja
	– gubitak količine i kvaliteta		– osiguranje ovaca u vezi s merinizacijom
	– osiguranje zasada u rodu		
	– osiguranje mladih zasada		

Izvor: Opšti i posebni uslovi za osiguranje useva i plodova i osiguranje životinja „Dunav osiguranja“, DDOR „Novi Sad“, „Triglav osiguranja“ i „Generali osiguranja“.

Pored osiguranja od osnovnih opasnosti, u analiziranim ponudama četiri osiguravajuća društva, koja zbirno pokrivaju gotovo celokupno tržište poljoprivrednog osiguranja u Republici Srbiji, brojni su i posebni uslovi i za osiguranje useva i plodova, kao i za osiguranje životinja. U okviru posebnih uslova za osiguranje useva i plodova, u ponudi osiguravača je i osiguranje semenskog kukuruza od gubitka semenskog kvaliteta usled jesenjeg mraza, osiguranje stonog grožđa od gubitka količine i kvaliteta, osiguranje stabala voćaka i čokota vinove loze – mladih zasada do stupanja u rod, kao i zasada u rodu, a u ponudi je i eksperimentalno osiguranje uljane repice od zimskog izmrzavanja. U ponudi četiri analizirana osiguravajuća društva, pored osigurljivih rizika navedenih na Tabeli broj 3, jeste i osiguranje od rizika prilikom uzgoja pojedinih vrsta domaćih životinja, a postoje i posebni uslovi za osiguranje životinja s periodičnim utvrđivanjem sume osiguranja i periodičnim obračunom premije.

Analizom ponude poljoprivrednog osiguranja na domaćem tržištu može se zaključiti da su najznačajniji rizici biljne i stočarske proizvodnje pokriveni uslovima osiguranja poljoprivrede osiguravajućih društava koja posluju na području Republike Srbije. Jedini nedostatak jeste ponuda osiguranja od rizika suše i od gubitka prihoda, koju trenutno ima samo jedan osiguravač.

2.3. Normativni okvir poljoprivrednog osiguranja

Aktuelni propisi koji uređuju osiguranje poljoprivrede u Republici Srbiji su sledeći: Zakon o osiguranju,¹⁸ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju,¹⁹ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju,²⁰ Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva i plodova,²¹ kao i Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva, plodova, rasadnika i mladih višegodišnjih zasada u 2012. godini.²²

Zakon o osiguranju pripada delu zakonskih propisa kojima se domaće zakonodavstvo približava, to jest usklađuje s regulativom Evropske unije. Zakonom o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, odnosno njegovim izmenama i dopunama, propisano je da se, u okviru podsticaja za mere ruralnog razvoja, odobravaju podsticaji za podršku programima regresiranja premija osiguranja

¹⁸ Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik RS*, br. 139/2014.

¹⁹ Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, *Službeni glasnik RS*, br. 10/2013, 142/2014.

²⁰ Zakon o izmenama i dopunama Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, *Službeni glasnik RS*, br. 103/2015.

²¹ Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva i plodova, *Službeni glasnik RS*, br. 106/2005.

²² Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva, plodova, rasadnika i mladih višegodišnjih zasada u 2012. godini, *Službeni glasnik RS*, br. 38/2012.

za useve, plodove, višegodišnje zasade, rasadnike i životinje, koji se isplaćuju u minimalnom ukupnom iznosu od 40 odsto plaćene premije osiguranja za prijavljene površine pod odgovarajućom kulturom, i to najviše do 20 hektara.

Uredbom o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva, plodova, rasadnika i višegodišnjih zasada propisano je da fizička lica – nosioci poljoprivrednih gazdinstava, koja su upisana u Registar poljoprivrednih gazdinstava, imaju mogućnost da im se povrati deo novčanih sredstava za premije osiguranja plaćene osiguravajućim društvima. U skladu s ovom uredbom, u Republici Srbiji se od 2006. godine regresiraju troškovi premija osiguranja poljoprivrede sa 30 procenata. Ta visina subvencija važila je i u 2007, a od 2008. godine povećan je iznos regresa premije osiguranja na 40 odsto.

U skladu s izmenama Uredbe u 2012. godini, poljoprivredna gazdinstva imaju pravo na regresiranje premija osiguranja: (a) životinja od rizika propisanih uslovima osiguravajućih društava; (b) useva i plodova od rizika umanjenja prinosa; (c) rasadnika i mladih višegodišnjih zasada pre stupanja u rod, od rizika propisanih uslovima osiguranja osiguravajućih društava.

Pored subvencija iz agrarnog budžeta, poljoprivrednicima u Srbiji odobravaju se i dodatne subvencije, tačnije premija osiguranja regresira se i iz budžeta lokalnih samouprava. Dakle, prema aktuelnim propisima, država regresira i do 50 procenata premija poljoprivrednog osiguranja, što predstavlja podsticaj za njegov razvoj.

III Rezultati istraživanja

Predmet analize u ovom poglavlju jesu najznačajniji pokazatelji aktuelne razvijenosti poljoprivrednog osiguranja u Srbiji.

3. Razvijenost poljoprivrednog osiguranja u Srbiji

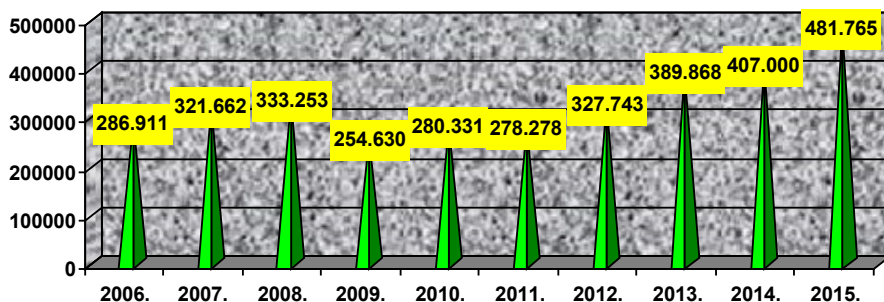
Radi ocene aktuelne razvijenosti poljoprivrednog osiguranja u Srbiji, potrebno je analizirati ukupne osigurane površine, broj polisa osiguranja i veličinu premija poljoprivrednog osiguranja, kao i broj poljoprivrednih gazdinstava koja koriste pravo na regres osiguravajućih premija. Imajući u vidu da u Republici Srbiji ne postoji registar osiguranih poljoprivrednih gazdinstava, broj gazdinstava koja koriste pravo na regresiranje premija može se uzeti kao podatak o ukupnom broju osiguranih poljoprivrednih gazdinstava.

3.1. Osigurane površine

Na grafikonu broj 1 predstavljeni su podaci o ukupnim osiguranim poljoprivrednim površinama u Srbiji. Podaci predstavljaju procenu autorke

izvedenu na osnovu podataka prikupljenih od četiri vodeća osiguravača za tu vrstu osiguranja na domaćem tržištu.

Grafikon 1: Ukupno osigurana površina (hektari)

Izvor: Procena na osnovu podataka prikupljenih od četiri vodeća osiguravača za ovu vrstu osiguranja u RS

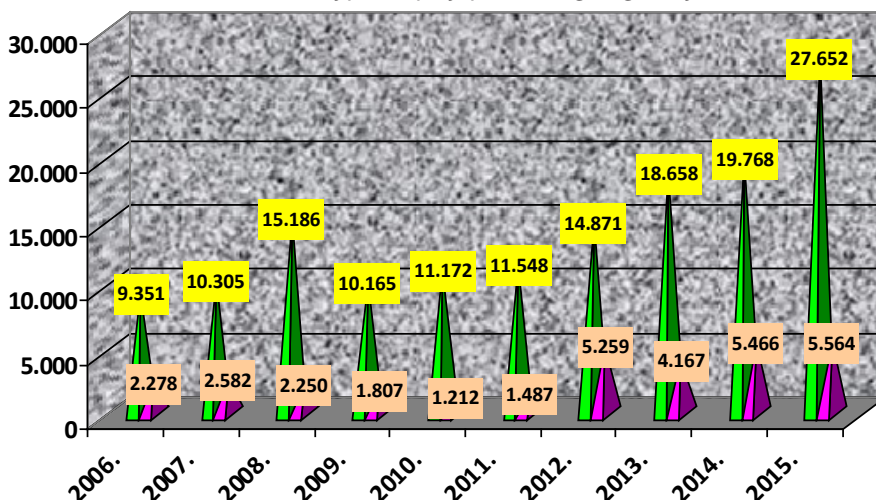
Analizom podataka prikazanih na Grafikonu broj 1 može se zaključiti da osigurane površine beleže tendenciju rasta od 2011. godine. Najveća vrednost osiguranih površina bila je u 2015. godini, kada je, prema autorkinoj proceni, bilo osigurano 481.765 hektara. To predstavlja 9,5 odsto ukupne poljoprivredne površine, odnosno 13,74 odsto ukupne obradive poljoprivredne površine u Republici Srbiji.

3.2. Broj polisa poljoprivrednog osiguranja

Podaci o ukupnom broju polisa poljoprivrednog osiguranja i kretanju ovih veličina po godinama dostupni su na sajtu Narodne banke Srbije. Na Grafikonu broj 2 prikazani su podaci o kretanju broja polisa osiguranja biljne proizvodnje i broja polisa osiguranja životinja u Republici Srbiji u periodu od 2006. do 2015. godine.

Analizom prikazanih podataka na Grafikonu broj 2 može se zaključiti da je broj polisa osiguranja biljne proizvodnje bio najmanji u 2006, prvoj posmatranoj, ali i prvoj godini od kada se u Republici Srbiji realizuje regresiranje premija poljoprivrednog osiguranja. Broj polisa osiguranja biljne proizvodnje bio je najveći u 2015. godini, to jest poslednjoj posmatranoj godini. Može se zaključiti da osiguranje biljne proizvodnje u Srbiji beleži veću zastupljenost od 2009. godine.

Grafikon 2: Broj polisa poljoprivrednog osiguranja

Izvor: http://www.nbs.rs/export/download/osg-izv-y/god_T1_2006-2015.pdf

Na osnovu podataka predstavljenih na Grafikonu broj 2, može se zaključiti da je u Srbiji broj polisa osiguranja životinja višestruko manji u odnosu na broj polisa osiguranja biljne proizvodnje, to jest da je osiguranje životinja znatno manje zastupljeno. Broj polisa osiguranja životinja, u posmatranom periodu, imao je minimum u 2010. godini, a od tada, uz manje oscilacije, beleži rast. Najveći broj polisa osiguranja životinja zabeležen je u 2015. godni, ali i to je nedovoljno ako se u vidu ima značaj te vrste osiguranja i aktuelna diverzifikovana ponuda na domaćem tržištu osiguranja poljoprivrede.

3.3. Premije poljoprivrednog osiguranja

Uredni prikaz kretanja visina premija osiguranja biljne proizvodnje i osiguranja životinja u Republici Srbiji, u periodu 2006–2015. godina, prikazan je na Tabeli broj 4. Na osnovu analize prikazanih podataka, može se zaključiti da su premije osiguranja biljne proizvodnje, u posmatranom periodu, zabeležile znatan rast. Konkretno, premija osiguranja biljne proizvodnje u 2006. godini bila je 611,7 miliona dinara, a u 2015. godini iznosila je 1.672,8 miliona dinara. Međutim, i pored ovog rasta, stanovišta u literaturi su da je i on nedovoljan, to jest da poljoprivredni subjekti, uprkos niskoj ceni osiguranja, nedovoljno osiguravaju svoju proizvodnju. Ilustrativan primer za nisku cenu osiguranja navodi Žarković, koji kaže da „godišnja

G. Radović: Osiguranje poljoprivrede kao moguće obavezno osiguranje u Srbiji

premija osiguranja pšenice kod jednog od naših osiguravača, po jednom hektaru površine, na prosečan prinos od pet tona i ceni od 20 dinara po kilogramu, iznosi 2.860 dinara, a kod šljive, na prinos od 1.000 kilograma, 1.310 dinara²³

Tabela 4: Premije poljoprivrednog osiguranja

Godina	Premije osiguranja biljne proizvodnje (u 000 din.)	Premije osiguranja životinja (u 000 din.)
2006.	611.691	409.737
2007.	751.461	516.619
2008.	1.105.208	511.247
2009.	746.736	377.500
2010.	793.873	283.180
2011.	968.926	269.200
2012.	1.126.363	438.397
2013.	1.503.919	405.255
2014.	1.603.900	440.739
2015.	1.672.794	522.067

Izvor: http://www.nbs.rs/export/download/osg-izv-y/god_T1_2006-2015.pdf

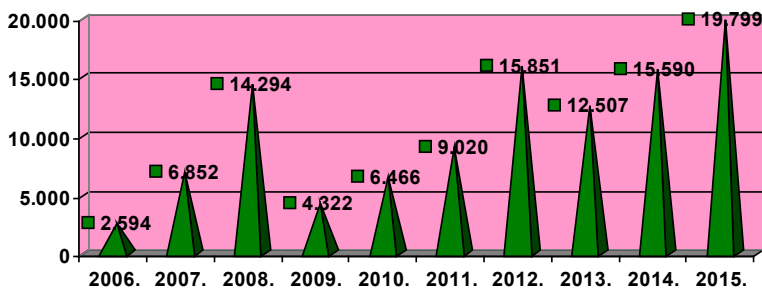
Na osnovu podataka prikazanih na Tabeli broj 4, može se zaključiti da je premija osiguranja životinja imala velike oscilacije u posmatranom periodu, ali da je njena vrednost neznatno porasla, za svega 27 odsto u 2015, u odnosu na prvu posmatranu, 2006. godinu.

3.4. Regresi premija poljoprivrednog osiguranja

Ministarstvo poljoprivrede, kao što je već ranije navedeno, regresira premiju poljoprivrednog osiguranja od 2006. godine. Broj poljoprivrednih gazdinstava koja su koristila pravo na te subvencije, u periodu 2006–2015. godine, prikazan je na Grafikonu broj 3. Na osnovu podataka prikazanih na ovom grafikonu, može se zaključiti da je broj poljoprivrednih gazdinstava, koja su u posmatranom periodu koristila pravo na regres premije poljoprivrednog osiguranja, bio veoma promenljiv. U poslednjoj posmatranoj, 2015. godini, pravo na regresiranje premije osiguranja realizovalo je 19.799 poljoprivrednih gazdinstava, i to 18.268 gazdinstava za osiguranje biljne proizvodnje, a samo 1.531 gazdinstvo za osiguranje životinja.

²³ Nebojša Žarković, „Osiguranje u poljoprivredi – nedovoljno razvijeno, a još manje korišćeno“, *Poljoprivrednikov poljoprivredni kalendar 2016*, Novi Sad, 2016,

Grafikon 3: Broj poljoprivrednih gazdinstava koja su koristila pravo na regresiranje premije poljoprivrednog osiguranja u periodu 2006–2015. godine

Izvor: Ministarstvo poljoprivrede i zaštite životne sredine

S obzirom na to da u Republici Srbiji ne postoji registar osiguranih poljoprivrednih gazdinstava, podatke prikazane na Grafikonu broj 3 možemo da koristimo kako bismo utvrdili promene ukupnog broja osiguranih registrovanih poljoprivrednih gazdinstava u posmatranom periodu. Dakle, možemo da zaključimo da je u 2015. godini bilo osigurano 19.799 poljoprivrednih gazdinstava, što predstavlja samo 3,13 procenata ukupnog broja poljoprivrednih gazdinstava u Republici Srbiji. Ukupan broj poljoprivrednih gazdinstava u Republici Srbiji utvrđen je u poslednjem popisu poljoprivrede u 2012. godini i iznosi 631.552 gazdinstva.

4. Faktori koji su uticali na (ne)razvijenost poljoprivrednog osiguranja

Nerazvijenost poljoprivrede najznačajniji je faktor koji utiče na nerazvijenost osiguranja poljoprivrede u Republici Srbiji. Naš poznati i prvi teoretičar osiguranja Antonije Tasić u svojim analizama ističe da „nerazvijenost poljoprivrednog osiguranja u nas sama po sebi otkriva krajnje zaostajanje naše poljoprivrede“.²⁴ Prema Tasiću, osnovni uzrok zaostajanja u razvoju poljoprivrede i njene ekonomske zaštite jesu dispariteti cena poljoprivrednih i industrijskih proizvoda na jugoslovenskom tržištu.

Pored dispariteta cena, prema našem mišljenju, i drugi faktori usloveli su nepovoljan položaj poljoprivrede u domaćem privrednom sistemu u predtranzicionom i tranzicionom periodu. To su nerešen problem finansiranja poljoprivrede, nekonzistentna agrarna politika, nedovoljna državna i strateška podrška poljoprivredi kao jednoj od najznačajnijih privrednih delatnosti u Srbiji, kao

²⁴ Antonije Tasić, „Zaostalost poljoprivrednog osiguranja u osiromašenoj poljoprivredi“, u: *Zbirka rasprava i članaka iz osiguranja*, Novi Sad, 1994, str. 121.

i neadekvatni uslovi na bankarskom tržištu za finansijske potrebe poljoprivrednih subjekata. Takođe, na nepovoljan položaj poljoprivrede u domaćem privrednom sistemu uticale su nepovoljne ekonomske karakteristike poljoprivredne proizvodnje. Poljoprivredna proizvodnja u Srbiji pretežno je ekstenzivna, te je u periodu 2000–2016. godine zabeležen rast samo u četiri godine. Međutim, jedan od načina za intenziviranje poljoprivredne proizvodnje upravo je ulaganje u preventivnu ekonomsku zaštitu putem izgradnje sistema za hidroregulaciju, postavljanja protivgradnih mreža, kao i staklenika i plastenika i sl.

Na nepovoljan ekonomski položaj poljoprivrede utiče i nerazvijenost i neuređenost tržišta poljoprivrednih proizvoda, kao i robnih berzi. Takođe, nepovoljan uticaj ima i nedovoljno udruživanje poljoprivrednih proizvođača, kao i nepovoljna demografska struktura, jer preovlađuju staračka poljoprivredna domaćinstva. Na loše ekonomske karakteristike domaće poljoprivrede utiče i mala veličina poseda, prosečna je svega 4,5 hektara, kao i karakteristike svojinskih odnosa, gde preovlađuje privatna svojina, što objedinjeno onemogućava ukрупnjavanje poseda, a time i intenziviranje poljoprivredne proizvodnje.

Svi navedeni faktori direktno utiču i na nisku platežnu sposobnost poljoprivrednih subjekata, te i na nedovoljnu tražnju na domaćem tržištu poljoprivrednog osiguranja. Međutim, kako smo u prethodnim analizama konstatovali da cena osiguranja nije previše visoka, smatramo da jedan od ključnih faktora nedovoljne razvijenosti osiguranja poljoprivrede u Srbiji jeste i nedovoljna informisanost i obrazovanost poljoprivrednih subjekata o značaju i neophodnosti ekonomske zaštite poljoprivredne proizvodnje.

5. Mogući način uvođenja delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede²⁵

U svrhu razvoja poljoprivrednog osiguranja u Srbiji, smatramo da je neophodno da se uvede delimično obavezno osiguranje poljoprivrede. Radi toga, potrebno je da se ta vrsta osiguranja zakonski definiše kao delimično obavezna, kao i da se donese strategija razvoja poljoprivrednog osiguranja u Republici Srbiji.

Predloženi model delimično obaveznog poljoprivrednog osiguranja zasniva se na javno-privatnom partnerstvu, a njegovom primenom omogućio bi se razvoj osiguranja poljoprivrede, ali i obezbedila potrebna finansijska sredstva za tekuće i investiciono finansiranje ove značajne privredne delatnosti.

Delimično obavezno osiguranje poljoprivrede podrazumeva obavezno osiguranje poljoprivrede za sve poljoprivredne subjekte korisnike nekog državnog

²⁵ Gordana Radović, „Poljoprivredno osiguranje kao moguća vrsta obaveznog osiguranja u Republici Srbiji“, Doktorska disertacija, Univerzitet „Džon Nezbit“, Beograd, Fakultet za poslovne studije, Beograd, 2016, str. 210–214.

resursa, i to od onih rizika koji su najzastupljeniji na određenom području. Dakle, prema predloženom modelu, osiguranje poljoprivrede trebalo bi da bude obavezno:

- (a) za korisnike podsticajnih sredstava za razvoj poljoprivrede koja se isplaćuju iz republičkog, pokrajinskog budžeta ili budžeta lokalnih samouprava;
- (b) za korisnike kredita koji se odobravaju uz subvencionisanu kamatu sredstvima iz državnog budžeta;
- (c) za korisnike kredita koje odobravaju državne finansijske institucije i koji se plasiraju uz nisku (subvencionisanu) kamatu;
- (d) za zakupce državnog poljoprivrednog zemljišta.

Potrebno je reći i da, prema aktuелnoj politici poslovnih banaka, sada jedino postoji obavezno osiguranje životinja, i to ukoliko korisnik kredita namerava da tim finansijskim sredstvima realizuje njihovu kupovinu.

U skladu s predloženim modelom delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede, poljoprivredni subjekti (pravna i fizička lica) trebalo bi, prilikom konkurisanja za državne subvencije, za kredite sa subvencionisanom kamatom, kao i za zakup državnog poljoprivrednog zemljišta, da prilože polis osiguranja u okviru obavezne konkursne dokumentacije. Svakako da trošak osiguranja nije previše visok, te da poljoprivredni subjekti ne bi njime znatno uvećali svoje obaveze, a imali bi sigurnost u poslovanju. Takođe, u slučaju elementarnih nepogoda država ne bi morala, kao prethodnih godina, da izdvaja dodatna sredstva iz budžeta radi saniranja šteta, već bi to činila osiguravajuća društva. Primeri obaveznog osiguranja za korisnike državnih subvencija postoje u svetu, i to u državama s razvijenom poljoprivredom, kao što su Sjedinjene Američke Države i Kanada.

Delimično obavezno osiguranje poljoprivrede odnosilo bi se na osiguranje od rizika koji su najučestaliji na određenim područjima. U tom cilju trebalo bi da se u Srbiji izradi karta poljoprivrednih rizika, gde bi se područja podelila prema verovatnoći izbijanja određenih opasnosti, to jest po zonama rizika. To bi omogućilo i da se definišu koeficijenti rizika, kao i obavezno poljoprivredno osiguranje za rizike koji su najučestaliji u određenim područjima. Predlog za izradu karte poljoprivrednih rizika postoji i u Hrvatskoj, kao i za uvođenje jedinstvene polise osiguranja, i to za rizike koji su najzastupljeniji na određenom području. Svakako da bi navedeno bilo primenljivo i u domaćim uslovima, posebno u cilju primene predloženog modela delimično obaveznog poljoprivrednog osiguranja.

Uvećani prihodi osiguravajućih društava trebalo bi, u skladu s predloženim modelom, da se usmere u finansiranje poljoprivrede. Konkretno, osiguravajuća društva bila bi u obavezi da 20 odsto od naplaćenih premija poljoprivrednog osiguranja plasiraju u finansiranje poljoprivrede, ali da ne povećavaju cenu poljoprivrednog osiguranja. Smatramo da bi se izdvojena sredstva najracionalnije koristila u finansiranju poljoprivrede ukoliko bi se u Srbiji formirala specijalizovana (razvojna) državna finansijska institucija za tu delatnost,

to jest specijalizovana poljoprivredna banka.²⁶

Specijalizovana poljoprivredna banka, u skladu sa predloženim modelom, sredstva bi prioritarno trebalo da plasira u preventivnu ekonomsku zaštitu poljoprivrednih subjekata, odnosno u izgradnju sistema za navodnjavanje, protivgradne mreže i sl. Krediti bi se odobravali samo subjektima koji su u sistemu obaveznog poljoprivrednog osiguranja, i to po najpovoljnijim uslovima na bankarskom tržištu. Prema predloženom modelu, osiguravajuća društva koja bi sprovodila obavezno osiguranje poljoprivrede bila bi zadužena i da, zajedno s državom, finansiraju potrebno obrazovanje poljoprivrednih subjekata u oblasti osiguranja. Obrazovanje i obuka poljoprivrednih subjekata bili bi obavezni, a dobijeni sertifikat bio bi deo osnovne dokumentacije prilikom konkurisanja za neki državni resurs.

U skladu s predloženim modelom delimično obaveznog poljoprivrednog osiguranja, regresi premija osiguranja trebalo bi da iznose minimalno 50 procenata. Prilikom potpisivanja ugovora o osiguranju plaćalo bi se samo 10 odsto premije, a ostatak posle žetve, odnosno berbe. Na taj način ispoštovao bi se sezonski karakter poljoprivredne proizvodnje, a tekuća likvidnost poljoprivrednih subjekata u mesecima kada imaju najveća ulaganja u proizvodnju ne bi se ugrožavala. To bi omogućilo i da oni imaju manji otpor prema uvođenju ovog svojevrsnog novog nameta. U tom cilju i osiguravajuća društva trebalo bi da izmene uslove osiguranja, s obzirom na to da je, prema ovim aktuelnim, plaćena premija osiguranja u stoprocentnom iznosu uslov za isplatu naknade štete ukoliko se desi osiguravajući slučaj. Svakako da bi kao garancija za plaćanje premije mogao da posluži neki od standardizovanih instrumenata obezbeđenja, kao što su menica, zaloga ili hipoteka.

Prema predloženom modelu, potrebno je i da se uvede nezavisna državna verifikaciona institucija u oblasti poljoprivrednog osiguranja kako bi se rešio problem vezan za nepovoljna iskustva poljoprivrednih subjekata s pojedinim osiguravačima kada je u pitanju procena i naknada štete. Svakako da bi navedeno takođe doprinelo da se otkloni nepovoljan stav poljoprivrednih subjekata prema osiguranju. Članovi državne verifikacione institucije trebalo bi da budu nezavisni stručnjaci u oblasti agronomije i osiguranja, sa izrazitim integritetom.

Zarad razvoja poljoprivrednog osiguranja u Republici Srbiji, u ponudi osiguravajućih društava trebalo bi da bude zastupljenije osiguranje od rizika suše, kao i od gubitka prihoda. U cilju izbegavanja moralnog rizika, potrebno je da se propiše i obaveza poljoprivrednih subjekata da seju samo deklarirano seme, a ne i tzv. „seme s tavana“, da koriste mineralna đubriva, kao i hemijska zaštitna sredstva u optimalnoj količini – kako bi osiguranje prihoda imalo puni smisao.

²⁶ Gordana Radović, *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Beograd, 2014, str. 92–94.

6. Zaključak

Iz analize i predstavljenih rezultata u ovom radu nedvosmisleno proističe da je osiguranje poljoprivrede u Srbiji nedovoljno razvijeno. Perspektiva njegovog razvoja u domaćim uslovima trebalo bi da podrazumeva i mnogo aktivniju ulogu države nego do sada. Državna uloga mogla bi se ogledati i u uvođenju delimično obaveznog osiguranja poljoprivrede, kao i u obezbeđenju sredstava iz agrarnog budžeta za veće subvencije premije osiguranja. Istovremeno, osiguravajuća društva trebalo bi da imaju ključnu ulogu na domaćem tržištu poljoprivrednog osiguranja putem razvijanja ponude, ali i tražnje, kao i u informisanju i obrazovanju poljoprivrednih subjekata o značaju ekonomske zaštite njihove proizvodnje. Predloženi model delimično obaveznog poljoprivrednog osiguranja zasniva se na javno-privatnom partnerstvu, a njegovom primenom omogućio bi se razvoj osiguranja poljoprivrede, ali i obezbedila potrebna finansijska sredstva za tekuće i investiciono finansiranje ove značajne privredne delatnosti.

Literatura

- Iturrioz, R., *Agricultural Insurance, Example Series on Insurance*, The World Bank, Washington, DC, 2009.
- Kočović, J., Trifunović, D., „Understanding the Essence of Insurance Product as the Condition for the Development of Insurance Market in Serbia“, in: Kočović J., Jovanović Gavrilović B. and Radović Marković M. (eds.) *Product Specifics on the Market of Insurance and Reinsurance*, University of Belgrade, Faculty of Economics Publishing Centre, Belgrade, 2013, pp. 3–17.
- Kočović, J., Rakonjac Antić, T., Jovović, M., „Mogućnosti razvoja osiguranja poljoprivrede u Srbiji“, Zbornik radova, Naučna konferencija „Stanje i perspektive agroprivrede i sela u Srbiji“, Naučno društvo ekonomista Srbije, Akademija ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu, 23. 4. 2016., Beograd, 2016, str. 205–224.
- Mahul, O., Stutley, C. J., *Government Support to Agricultural Insurance Challenges and Options for Developing Countries*, The World Bank, Washington, USA, 2010.
- Manić, V., *Osiguranje u poljoprivredi: Uloga javnog sektora, industrije osiguranja i pravci razvoja*, Prezentacija, Drugi poljoprivredni forum: Hrana za Evropu – u susret novoj Strategiji razvoja agroprivrede Srbije, Subotica, 11–13. oktobar 2012. godine.
- Marković, T., Jovanović, M., *Livestock Insurance as a Factor of Economic Stability in the Agriculture*, Contemporary Agriculture, University of Novi Sad, Faculty of Agriculture, Vol. 59, No. 3-4, 2010, pp. 287–292.
- Available at: <http://www.jstor.org/stable/4402912>.

G. Radović: Osiguranje poljoprivrede kao moguće obavezno osiguranje u Srbiji

- Mishra, P. K., „Is Rainfall Insurance a New Idea? Pioneering Work Revisited“, Published by: *Economic and Political Weekly*, Vol. 30, No. 25, 1995, pp. A84–A88.
- Petrevska, M., Toscano, B., Milošev, D., *Osiguranje biljne proizvodnje*, Beoknjiga, Beograd, 2010.
- Radović, G., *Finansiranje poljoprivrede u Republici Srbiji*, Monografija, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2014.
- Radović, G., *Poljoprivredno osiguranje kao moguća vrsta obaveznog osiguranja u Republici Srbiji*, Doktorska disertacija, Univerzitet „Džon Nezbit“, Beograd, Fakultet za poslovne studije, Beograd, 2016.
- Radović, G., „Osiguranje u funkciji razvoja poljoprivrede u Srbiji“, Naučna konferencija „Ekonomika politika Srbije u 2017. godini“, Naučno društvo ekonomista Srbije, Akademija ekonomskih nauka i Ekonomski fakultet u Beogradu, Beograd, 16. 12. 2016. godine (*rad je u postupku objave*).
- Republički zavod za statistiku, *Statistički godišnjak*, Beograd, 2015.
- Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik RS* br. 139/2014.
- Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, *Službeni glasnik RS* br. 10/2013, 142/2014.
- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, *Službeni glasnik RS* br. 103/2015.
- Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva i plodova, *Službeni glasnik RS* br. 106/2005.
- Uredba o uslovima i načinu korišćenja sredstava za regresiranje osiguranja životinja, useva, plodova, rasadnika i mladih višegodišnjih zasada u 2012. godini, *Službeni glasnik RS* br. 38/2012.
- Strategija poljoprivrede i ruralnog razvoja 2014–2024, Deutsche Gesellschaft für internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, Bon, Nemačka, 2015.
- Tasić, A., „Zaostalost poljoprivrednog osiguranja u osiromašenoj poljoprivredi“, U: *Zbirka rasprava i članaka iz osiguranja*, Pigmalion, Novi Sad, 1994.
- Toscano, B., *Upravljanje klimatskim rizicima u biljnoj proizvodnji*, Bruno Toscano, Beograd, 2011.
- Žarković, N., „Značaj osiguranja za poljoprivredno preduzeće“, *Agroekonomika*, br. 29, 2000, str. 136–143.
- Žarković, N., „Osiguranje u poljoprivredi – nedovoljno razvijeno, a još manje korišćeno“, *Poljoprivrednikov poljoprivredni kalendar 2016*, „Dnevnik-Poljoprivrednik“ AD, Novi Sad, 2016, str. 72–74.
- Žarković, N., Miloradić, J., Samardžić, S., „The Risk of Drought in Crop Production Insurance“, *Economics of Agriculture*, 63 (4) 2016, 2016, pp. 1297–1308.
- Narodna banka Srbije, <http://www.nbs.rs>, [Pristup: 20. 1. 2017.].